

ЈЕФТАЈЕВА КЋИ КАО СИМБОЛ ХРИСТОВЕ ЖРТВЕ У КОСТЕЉНИКОВОЈ ДРАМИ *ЈЕФТАЈЕВА КЋИ*

У овом раду се анализира најпознатија драма Хавријила Костељника – *Јефтајева кћи* (*Ефтайова дзивка*). Посебна пажња се посвећује главној јунакињи Костељникове и исто тако старозаветне историје. Рад указује на остварену намеру аутора у повлачењу мноштва паралела између Христове жртве и жртве Јефтајеве кћери. Наглашава се теолошки смисао ових паралела, као и разлог због којег се Костељник одлучио управо за ову старозаветну историју да покаже значај жртве у хришћанској теологији.

Кључне речи: Хавријил Костељник, русинска књижевност, драма Јефтајева кћи, Јефтај, Стари завет, жртва.

Костељниково стваралаштво је од изузетног значаја за русинску културу. Није он само творац најмлађе словенске књижевности и зачетник уметничке књижевности као што је проф. Јулијан Тамаш написао у својој монографији, (Тамаш, 1973: 15), већ и истакнут гркокатолички теолог и језиколовац познат по првој граматици русинског језика. Његово стваралаштво је свакако добро проучено у опширној монографији проф. Тамаша. Интересантно је како је у свом стваралаштву Костељник спајао различите дисциплине и конвенције – хомилетику, драматургију, песништво. Најбољи пример за то је управо његова драма *Јефтајева кћи*. Треба обратити пажњу на то да је ово дело синтеза различитих хришћанских мотива, па и не само хришћанских. Обраћа пажњу на то и раније споменут истраживач русинске књижевности, овако објашњавајући карактер Костељниковог дела: „Писати 1924. трагедију у стиховима – анахронизам је и он сам казује, између осталог, да је *Јефтајева кћи* у суштини један, назовимо га условно тако драмски експеримент – синтеза у којој је Костељник повезао драмске конвенције различитих времена и различитих типова трагедије, и не само

¹ mmjakub@gmail.com

трагедије него и комедије” (Таташ, 1984: 107). Ми ћемо се фокусирати на новозаветне мотиве које је Костељник на интересантан начин унео у старозаветну историју.

Ваља на почетку споменути да је Костељник пренео библијску причу на почетак 20. века, имајући на уму да је драма написана за Русине и углавном је функционисала у оквиру русинске заједнице. Да је анализирана драма стекла славу у овом свету, сведочи свега један извештај о њеном првом позоришном извођењу, које у својој монографији о русинском позоришном животу наводи Ђура Лаћак – он каже да су гости: „...заједно са домаћинима послали поздравно писмо др Хаврилу Костељнику у Лавов и још једном указали част и захвалност писцу прве драме на русинском језику” (Лаћак, 2008: 280).

Оправдано је, дакле, потврдити оно што каже Тамаш да је Масфа у драми: „русинифицирано сеоце пишевог времена” (Таташ, 1984: 108). У својој монографији Тамаш поставља питање врло важно за анализу овог дела – зашто је Костељник изабрао баш ту историју из *Књиге о судијама*. Одговор на питање он види претежно у народном смислу и смислу живота самог аутора дела – Костељникова борба за независну гркокатоличку цркву личи на Јефтајеву борбу за правду, одбрана Масфе може послужити као пример борбе за слободу властитог народа, и он гласи:

Зашто се Костељник окренуо управо Књизи о судијама? У њој је вероватно пронашао поучан пример, и у другим текстовима вариран, о одлучним представницима који свој народ из робства и покорности уздижу до слободе и достојанства. Други разлог зашто је Костељника привукла Јефтајева судбина вероватно је и дубоко лични разлог: осећај да је одбачен, из дома прогнан, доказује да је вреднији и поштенији од оних који су га одбацили” (Таташ, 1986: 107).

Свакако је то важан аспект – треба ипак подвући да је Костељник пре свега био теолог, те сматрам да би требало одговорити на то питање превентивно у ширем теолошком смислу него што је теолошки смисао ове конкретне библијске историје. У теолошком смислу све је чврсто везано за најважнији лик Костељникове драме – за Јефтајеву кћи. Важно је такође одговорити на питања зашто Костељник у први план старозаветне историје није поставио Јефтаја него његову кћи и шта је то на шта аутор жели да

обрати пажњу служећи се тим конкретним ликом. Тамаш схвата ту тезу у старозаветном смислу истичући важност жртве за грехе: „Јефтајева кћерка има своју поучну тезу: сваки грех или несрећа се морају окајати приношењем жртве (Ѓфатајова дзивка ма своју поучну тезу: кажди грех або нещесце муша ше од Господа одкупиц зоз жртву)” (Таташ, 1986: 99). То је тачно у директном смислу, али, као што се то види у приповеткама и другим Костељниковим делима, постоји и дубљи смисао који је често везан за друге теолошке догме. Због тога треба де се скрене пажња на низ недиректних алузија којима се Костељник послужио да покаже такође новозаветне истине.

Драма почиње разговором Јефтајеве кћи са Осифком. У првом чину сазнајемо за Јефтајеву тешку судбину из перспективе његове кћери која заједно са оцем пати због његовог изгнанства, доживљава понижење и осећа се као у невољи (Kosteljnik, 2013: 223). Лик Осифка игра овде важну улогу – из његових речи сазнајемо све детаље о Јефтају и његовој кћери, исто као у старозаветној историји – најозбиљнија оптужба је Јефтајева нечиста крв, а трагизам целе ситуације постаје већи кад Осифко каже да је упркос својој болести бољи човек само због чистоће крви (Kosteljnik, 2013: 225). У тој конкретној ситуацији Осифко није, као што је Тамаш рекао, предмет исмевања, него средство уз помоћ којег аутор подвлачи трагизам невине девојке. У новозаветном смислу је то нарочито важно због тога што је суштина Христове жртве његова невиност. Намерно је Костељник створио лик тужиоца и дао му глас већ на почетку драме. Осифко се у том случају може упоредити са Синедрионом који оптужује невиног спаситеља. Осим нечисте крви појављује се у овој сцени иста оптужба која се појавила и у новозаветној сцени Исусовог суђења – хуљење против Бога (Mt 23, 65), Осифко то исто тако директно каже јунакињи: „Па ти вређаш Бога, па због тебе све ће нас казнити” (Kosteljnik, 2013: 225).

Мотив невиности се провлачи кроз целу драму. Обратимо пажњу на оно што је Елезар рекао кад је Јефтај приметио своју кћер па је себи од жалости раздерао одећу на грудима: „Шта би такво дете учинило? Та код куће само се молило за свог оца да би победио” (Kosteljnik, 2013: 258). Нико осим Јефтаја још тада није знао шта ће се догодити. Елезарева реакција на ситуацију коју није могао схватити обраћа читаочеву пажњу на невиност младе девојке. Ова ситуација свакако може да се упореди са новозаветном епизодом кад је Пилат реаговао на оптужбе против Исуса: „...не налазим

никакве кривице на овом човјеку” (Lk 23,4). Вреди овде споменути да је и Исусова мисија била усмерена на победу над грехом, над сотоном; Исусовом жртвом је Бог победио грех, исто тако Јефтајева победа не би била могућа без жртве његове кћери.

Осим невиности, важан је мотив жртве за друге и оданости Богу, који је типичан за *Нови завет*. Христос је доживео муке, понижење, страдање и на крају смрт и све је то била жртва за друге. Он је једина жртва за све људе и једина људска жртва коју познаје *Нови завет* (Luker, 1989: 141). Тамаш је нагласио да Костелњик остаје доследан старозаветној доктрини и другачије објашњава смисао историје Јефтајеве кћери. Он каже да се Костелњик одлучио за другачији завршетак библијске приче због тога што јеврејски монотеизам строго осуђује жртвовање људи (Тамаш, 1986: 102). Иако на крају драме не долази до жртвовања Јефтајеве кћери, она је симбол људске жртве која свој пуни смисао има само у *Новом завету*. Цела драма се концентрише углавном на трагизам лепе, младе и невине девојке којој је суђено умрети. Јефтај мења своју одлуку на самом крају под утицајем Елезара и народа који се буни против људске жртве. Због тога не можемо да се зауставимо на раније споменутом Тамашевом објашњењу смисла драме: „Сваки грех се мора откупити жртвом” јер се у драми пажња фокусира на једну конкретну жртву, чак не само за израелски народ него за све – јунакиња сама каже: „Горе моје, халаадске горе! За вас ја умирем, наше горе! За вас сутра ја ћу изгорети: да би нам ви остале слободне! Да не бисте биле сиротице! Ја сироче – умирем за вас! Да Израел може да вас зове: моје горе – израелске горе. Да у вама процветају песме израелске! Халаадске горе! Умирем за сто хиљада душа!” (Kosteljnik, 2013: 258). Вреди овде подвући да се то не спомиње само на једном месту у драми, као и да други ликови такође изговарају да је ова жртва важна за све. Кад у сцени у шуми, у четвртном чину, са Јефтајевом кћери плачу над њеним девојаштвом, деверуше директно кажу: „васцео си Израел откупила” (Kosteljnik, 2013: 263). Такође на крају драме, пре самог жртвовања, послужитељ каже: „она – жртва за цео Израел! Нико није хтео – Бог је хтео!” (Kosteljnik, 2013: 274). Писац уз помоћ свих тих ликова хоће да обрати пажњу на тај из угла хршћанске теологије најважнији, аспект жртве. Треба ипак скренути пажњу на то да је код Костелњика (у поређењу са новозаветним догађајима) већина људи свесна онога што се дешава, народ је свестан њеног херојства и веома је жали. Аутор се намерно послужио том ситуацијом да покаже како би требало сви да се понашамо према најсавршенијој жртви. Пример понашања људи у

Масфи на крају драме стоји у контрасту са понашањем људи који су осудили Исуса на смрт.

У том контексту обратимо пажњу на саму Јефтајеву кћер. Оданост божјој вољи се нарочито добро види у ономе што главна јунакиња каже у трећем чину драме. Она је спремна за све што је Бог, у својој доброти, припремио за њу: „Тата! Нека буде по Божјој вољи! Ја сам спремна ако то Бог хоће” (Kosteljnik, 2013: 259). Треба истаћи да се јунакиња упркос страху узда у Бога и његову вољу, није она ипак лишена тих природних осећаја: „Страх и туга сад су ме спопали, све у срцу мутно сад се пени, као вино кад кисити почне, па се пени док се не промени” (Kosteljnik, 2013: 265), исто тако, када се радња одиграва у шуми пре њене смрти, главна јунакиња каже: „Драги тата! Испунићу ја реч Богу дату, од Бога примљену! Мада је то тешко младој души!” (Kosteljnik, 2013: 269). Није случајно да све ове речи личе на Исусову молитву у Гетсиманском врту: „Оче, кад кад би хтио да пронесеш ову чашу мимо мене! Али не моја воља, но твоја нека буде!” (Lk 22,42). Аутор је, парафразирајући Исусове речи, направио видљиву алузију на новозаветне догађаје.

Када је реч о оданости, треба споменути још једну важну алузију. Битан је један моменат на крају четвртог чина кад Јефтајева кћи разговара са једном од деверуша, која јој је понудила да побегне и да се спаси од жртвовања: „Да л’ је Бог то неком рекао? Божје мисли за људе су тајна, ја ти кажем: побегнимо!” (Kosteljnik, 2013: 271). У овој сцени се деверуша понаша као ђаво који је наводио на искушење Исуса пре његовог жртвовања за све људе. Деверуша је хтела да „спасе” главну јунакињу од смрти показујући јој лепоту кнегињичиног живота: „Видиш: кнезу је тај свет отворен... Можеш ићи где год хоћеш у свет!”, „Не бој се! У свету ће се наћи кнез или цар што примиће те к себи” (Kosteljnik, 2013: 271–272). Но, главна јунакиња је, попут спаситеља (Mt 4,8), победила ово искушење и дала сведочанство своје оданости и побожности.

Следећи новозаветни мотив је милосрђе према враговима. То је типичан елеменат новозаветне побожности. Исус је пуно пута говорио како је важна љубав према враговима која чак стоји у контрасту са старозаветним схватањем љубави: „Чули сте да је казано – љуби ближњег свог, и мрзи непријатеља свог. А ја вам кажем – љубите непријатеље своје, благосиљајте оне који вас куну, чините добро онима који вас мрзе и молите се за оне који вас вријеђају и гоне” (Mt 5, 43–44). Баш таква побожност карактерише

главну јунакињу драме. Она је показала милосрђе према своме врагу који јој је завидео због повраћене части – према Осифку: „Ја вас молим немојте га тући због мене, јер сам ја тек сироче обикло да слуша такве речи” (Kosteljnik, 2013: 244).

Важан је још један мотив који указује на сличност између жртве Јефтајеве кћери и Христове жртве. У питању је мотив јеврејског славља. Зна се да су у исто време када се Исус жртвовао на крсту Јевреји славили радостан празник – Пасху. Скоро исто се догађа у Костељниковој драми, Елезар у следећем чину спомиње: „народ има сад велико славље – како спојити смрт кнегињице с радошћу народа! Мада смо се смрти избавили, у великој жалости би били” (Kosteljnik, 2013: 260). Откупљење је увек везано за патњу и смрт; у Христовој жртви постоји мистична веза између умирања и новог живота (Luker, 1989: 148), ова веза је свакако видљива у драми *Јефтајева кћи*.

У Костељниковој драми се налази и још више алузија на новозаветне догађаје, које могу бити предмет даљег бављења, намера овог чланка је да представи сличности између две жртве – Јефтајеве кћери и Христове жртве спасења кроз неколике наведене паралеле. Кад се Костељникова драма гледа из овог угла, види се да је ипак теолошки смисао важнији него народни који је истакнуо проф. Тамаш. Низ алузија који сам хтео овде показати сведочи о томе да се Костељник служио поучним примерима у своме стваралаштву, али такође представља смисао хршћанске теологије – све што се догађа у *Старом завету* има чрству везу са тим што се остварује у *Новом завету*.

Jakub Pawlak

JEPHTHAH'S DAUGHTER AS A SYMBOL OF CHRIST'S SACRIFICE IN KOSTELJNIK'S PLAY *JEPHTHAH'S DAUGHTER*

Summary

The article analyzes Havrijil Kosteljnik's most famous drama - Jeftaj's daughter (Jeftajova dzivka). Special attention is paid to the main heroine of Kosteljnikov's and Old Testament history as well. The article indicates the realized intention of the author in drawing many parallels between the sacrifice of Christ and the sacrifice of Jephthah's daughter. The theological sense of these parallels is underlined, as well as the reason why Kosteljnik decided on this Old Testament history to show the importance of sacrifice in Christian theology.

Key words: Havrilij Kosteljnik, Ruthenian literature, drama Jephthah's daughter, Jephthah, Old Testament, sacrifice.

ЛИТЕРАТУРА

- Laćak, Đ. (2008). *Teatralni život Rusnacoh, I časce*, Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)
- Lurker, M. (1989). *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, pr.bp K. Romaniuk. Poznań: Pallottinum.
- Tamaš, J. (1986). *Havryjil Kostel'nik medzi doktrinu i prirodu, studija*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)
- Tamaš, J. (1973). Priroda rusinske književnosti, *Polja. Časopis za umetnost i kulturu* 178. Novi Sad. 15–16.
- Tamaš, J. (1984). *Rusinska književnost: istorija i status*. Novi Sad: Matica srpska. (Cyrillic)

ИЗВОРИ

- Kosteljnik, G. (2013). *Poezija i proza*. Novi Sad: Društvo za rusinski jezik, književnost i kulturu. (Cyrillic)
- Sveto Pismo Novi i Stari zavjet*. Beograd (2014): Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve. (Cyrillic)

